

МІТЛИЦЯ СКЕЛЬНА

Agrostis rupestris All.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Альпійський вид, поширений в горах Атласу, Корсики, у Центральній Іспанії, Піренеях, Апеннінах, Балканах, Альпах, Судетах, Карпатах, Центральній Трансильванії. В Україні трапляється у Карпатах: альпійський пояс Чорногори. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

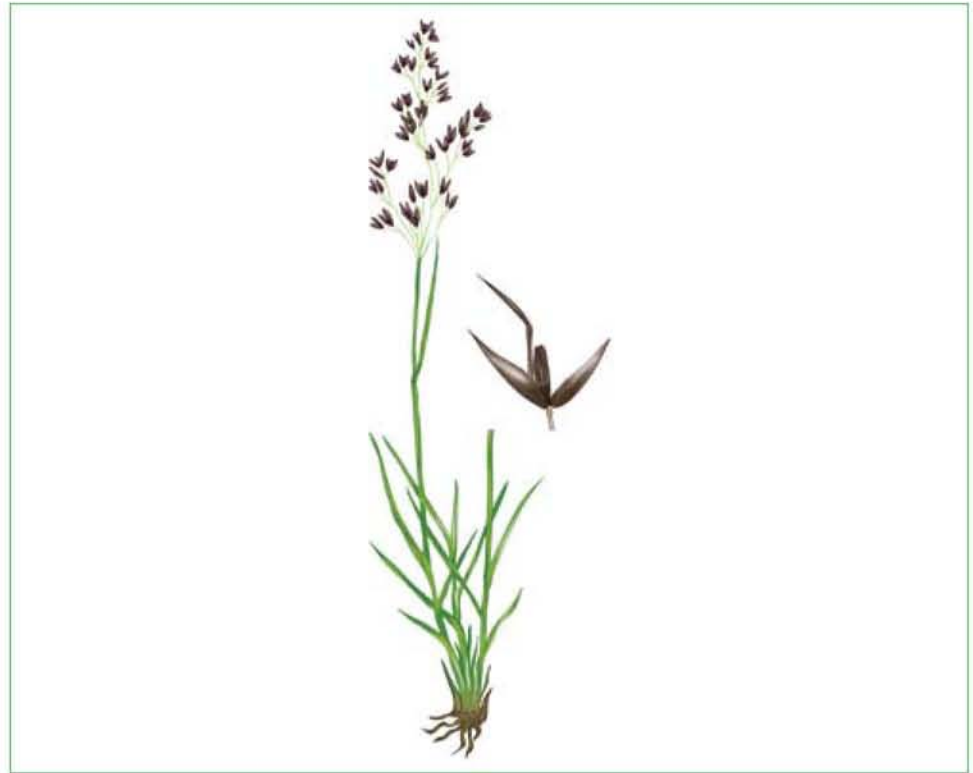
Утворює малочисельні ізольовані популяції (г. Піп Іван, г. Дземброня, г. Пожижевська), представлені малими (площа до 10 м²) фрагментами з незначною чисельністю особин, які віддалені між собою.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, лімітована різними природними (зміна фітоценотичних умов) і антропогенними (випасання худоби, витоупування) чинниками.

Умови місцезростання

Росте у складі низькотравних біловусових пустошних лук (кл. *Calluno-Ulicetea* союз *Nardion*) і на невапнякових скелях на легких, слабо-

гумусованих супіскових ґрунтах, представник угруповань союзу *Caricion curvulae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна сірувато-зелена рослина. Стебла прямостоячі або висхідні, (5)10–30 см заввишки, голі, гладенькі, з 2(3) вузлами, при основі з численними вегетативними пагонами. Піхви листків голі, гладенькі. Листки вузьколінійні, голі, гладенькі, нещільно щетиноподібно згорнуті. Язички до 1 мм завдовжки, довгасті, злегка асиметричні, з округлою або тупою верхівкою та з розірваним краєм. Суцвіття нещільне, з 15–35 колосками, у нижній частині з хвилястою зігнутою віссю та боковими гілочками, які несуть по (1)2–3 колоски до

3 мм завдовжки. Колоскові луски бурувато-фіолетові, довгасто-ланцетні, без помітних бічних жилок, на спинці з шипиками. Нижня квіткова луска бліда або трохи забарвлена, з двома бічними жилками та кілем, який в ділянці нижньої третини луски переходить у колінчастий, закручений у нижній частині остюк, який у півтора рази перевищує луску. Верхні квіткові луски малопомітні. Цвіте в липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, випасання, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне.

Основні джерела інформації

Верніченко, 1966; Злаки України, 1977.

Автор: І.М. Данилик

Малюнок: Т.В. Степаненко

ЗЕЛЕНОПЛІДНИЦЯ ФІОЛЕТОВА

Bellardiochloa violacea (Bellardi) Chiov.
(*Poa violacea* Bellardi)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус
Рідкісний.

Наукове значення

Пд.-середньоевропейський високогірний
(субальпійський) вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

У горах Середньої Європи і Середземномор'я: Піренеї, Альпи, Апенніни, Балкани, Карпати. В Україні — на Чорногорі (г. Шешул, Говерла, Туркул, Козли, Ребра, Шпиці, Бребенескул, Піп Іван), Чивчинах (г. Чивчин, Балтагур), Свидовці (г. Драгобрат, Герешаска) і Мармароських горах. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Ізольовані локальні популяції малі, чисельністю у декілька десятків або сотень особин. Вікова структура популяцій часто неповночленна. Самопідтримання забезпечується насіннєвим розмноженням у поєднанні з повільним вегетативним розростанням і тривалим онтогенезом.

Причини зміни чисельності

Стенотопність виду. Популяції скорочуються в процесі первинних і вторинних сукцесій та випадкових ендеогенних змін внаслідок низької чисельності особин і малої площі оселищ. Загрозу становлять надмірні рекреаційні навантаження.

Умови місцезростання

Субальпійський і альпійський пояси (1500–2000 м н.р.м.) на скелях і відслоненнях порід,

слабозадернованих лучних ділянках стрімких схилів здебільшого сх. і пд.-сх. експозицій на свіжих слабокислих і нейтральних ґрунтах, сформованих на пісковицях або породах з невисоким вмістом карбонатів. В угрупованнях петрофільного ряду з розрідженим травостоем в асоціаціях *Achilleo schurii-Dryadetum* (кл. *Carici rupestris-Kobresietea bellardii*) та *Saxifrago-Festucetum versicoloris* (кл. *Elyno-Seslerietea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна рослина 20–60 см заввишки. Утворює дуже густі дернини без повзучих пагонів. Листки щетиноподібно-згорнуті, 0,3–0,8 мм діаметром, жорсткі, з довгим язичком. Волоть

розлога, з шорсткуватими гілочками. Колоски 3–4 (6)-квіткові, зелено-фіолетові. Нижня квіткова луска з 5 малопомітними жилками, остеподібним закінченням або коротким остюком, при основі з жорсткими волосками. Колоскові луски шкірясто-плівчаті, ланцетно-йцеподібні, з 1–3 жилками. Цвіте у липні. Плодоносить у серпні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП і Карпатському БЗ. Необхідно створити нові охоронні території (на г. Герешаска і Бребенескул). Додільно проводити моніторинг популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов екоотопів виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації

Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Прокудин, Вовк, Петрова і др., 1977; Чопик, 1976.

Автор: В.Г. Кияк
Фото: О.О. Кагало

ЗОЛОТОБОРОДНИК ЦИКАДОВИЙ

Chrysopogon gryllus (L.) Trin.
(*Andropogon gryllus* L.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-сх. частина Центральної Європи, Середземномор'я, Мала Азія, Кавказ, Іран. В Україні зростає в пд. частині Зх. Лісостепу та на крайньому пд. Степу. Адм. регіони: Вн, Од, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій
Кількість популяцій невелика (окол. м. Могилів-Подільського та Одеська обл., окол. м. Вилково; Херсонська обл., Скадовський р-н, о-в Джарилгач, Запорізька обл., окол. м. Бердянська у гирлі р. Берда), але чисельність досить висока. На о-ві Джарилгач в окремих місцях рослини утворюють суцільні зарості, витісняючи з підвищених ділянок інші злаки.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується різними як природними, так і антропогенними (видобування вапняку тощо) факторами, незначна кількість екоотопів відповідного типу.

Умови місцезростання
Зростає на пісках і піщаних, солонцюватих ґрунтах в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae* (о. Джарилгач) та на задернованих вапнякових схилах (окол. м. Могилів-Подільського). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з густою мичкою коренів. Утворює щільні дернини з чисельних безплідних пагонів, які покриті довгими, угору спрямованими плескатими або вздовж згорнутими листками. Стебло 50–150 см заввишки, міцне, у вузлах трохи волосисте. Суцвіття волотеподібне, 16–24 см завдовжки, з чисельними (до 20) гілочками, зібраними в мотовки. Колоски вузьколанцетні, до 1 см завдовжки, одноквіткові, зібрані по три на кінцях гілочок суцвіття, але плодоносить тільки один, двостатевий, два інших — тичинкові або недорозвинені. При основі кожної групи колосків є пучок прямих залозистих волосків. Нижня колоскова луска двостатевого колоска без остюка, з боків покрита довгими шипами; верхня колоскова луска закін-

чується довгим (до 11 мм завдовжки) остюком. Нижня квіткова луска плідного колоска плівчата, закінчується колінчастим остюком до 4 мм завдовжки. Цвіте у травні–серпні; плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в заказнику «Джарилгацький». Зараз вид просунувся далеко за межі 300-гектарного ботанічного заказника. Рекомендується створити заказники в усіх відомих місцях зростання виду. Заборонено випасання, сінокошення, випалювання, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вид інтродуковано на ділянки Чорноморського БЗ.

Господарське та комерційне значення
Ґрунототвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації
Бойко, 1988; Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Злаки України, 1977; Собко, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, М.Ф. Бойко
Фото: Д.В. Дубина

ПИРІЙ КОВИЛОЛИСТИЙ

Elytrigia stipifolia (Czern. ex Nevski) Nevski
(*Agropyron stipifolium* Czern. ex Nevski, *Elymus stipifolius* (Czern. ex Nevski) Melderis; incl.
Elytrigia cretacea (Klokov et Prokud.) Klokov et Prokud., *E. kotovii* Dubovik, *E. ninae* Dubovik)

Родина Тонконогові (Злакові) – Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Ендемічний таксономічно складний видовий комплекс на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у бас. р. Дон та на Передкавказзі. В Україні — сх. і пд.-сх. р-ни Лівобережного Лісостепу та Степу. Адм. регіони: Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Мк, ?Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У заповідниках популяції повночленні, займають великі площі, однак поза ними чисельність виду швидко скорочується, особливо під впливом надмірного випасу.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, надмірний випас худоби, розробки кам'янистих порід.

Умови місцезростання

Характерний вид петрофітно-степових фітоценозів, на чорноземах звичайних різного ступеню еродованості, що підстелені лесами, крейдою, вапняками, гранітами та пісковиками. Угруповання союзу *Astragalo-Stipion*, рідше у складі деградованих угруповань союзу *Festucion valesiacaе*. У бас. Сіверського

Дінця — у складі томілярних угруповань класу *Helianthemo-Thymetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40–100 см заввишки. Утворює густі дернини з'єднані короткими повзучими гонами. Стебла при основі вкриті бурувато-чорними старими піхвами. Листки спрямовані вгору, сизувато-зелені, вузькі, щетиноподібні, вздовж згорнуті. Колоски тонкі, 8–16 см довжиною, рідкі. Колосочки 3–5-квіткові, притиснуті до осі, дорівнюють відповідним членикам осі, колоскові луски ланцетні, коротші за нижню квітку. Цвіте і плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і короткими повзучими підземними пагонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку, Червоного списку МСОП. Охороняється в Українському степовому (відділення «Хомутовський Степ», «Кам'яні Могили») та Луганському (відділення «Стрільцівський Степ») ПЗ, НПП «Святі Гори», низці заказників та пам'яток природи. Слід організувати контроль за станом популяцій, послабити пасовищне навантаження. Заборонено розорювання та терасування степових ділянок, надмірний випас, видобування крейди.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, ґрунтоутвірне. Використовується для селекційної роботи.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Дубовик, 1976; Зелена книга Української ССР, 1982; Злаки України, 1977; Кучеревський, 2001; Рева, 1982; Цвелев, 1976; ЧКУ, 1996; Löve, 1984.

Автори: І.А. Коротченко, В.С. Ткаченко
Фото: В.М. Остапко

